

**JUSTICE
JUSTITIE**

**SÉCURITÉ
VEILIGHEID**

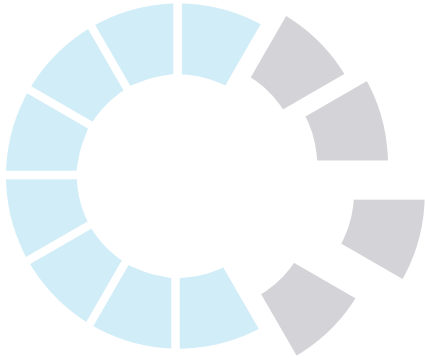
MEI 2016 | #05 |

DUBBELZINNIGHEDEN IN DE MAATSCHAPPELIJKE REACTIE OP DELINQUENTIE VAN DE ELITES IN HUN BEROEPSSFEER

Carla Nagels, Traduction : Ben Winant

Het artikel strekt ertoe een aantal debatten tussen de onderzoekers over wat men gemeenzaam « witteboordcriminaliteit » noemt, namelijk de normoverschrijdingen die de elites in hun beroepssfeer begaan, onder de loep te nemen.

Wat is het specifieke van die gedragingen? Wat is het specifieke van de maatschappelijke reactie die ze uitlokken? In dit artikel komen op basis van de bestaande onderzoeken de volgende onderwerpen aan bod: de perceptie die de burgers van de delinquentie van de elites hebben, de manier waarop dat thema door de pers wordt behandeld, de relaties tussen de elites en de wetten, de instanties die de probleemsituaties aanpakken en, tot slot, de actiologica die ze daarbij volgen.

Carla NAGELS, *doctor in de criminologie, Centre de recherches criminologiques de l'Université libre de Bruxelles*

Publication récente

LASCOUMES, P., NAGELS, C. (2014), *Sociologies des élites délinquantes. De la criminalité en col blanc à la corruption politique*, Paris, Armand Colin, col. U.

Dit artikel is nagenoeg volledig gebaseerd op het boek dat samen met Pierre Lascoumes werd geschreven, *Sociologie des élites délinquantes*, Armand Colin, Collection U, 2014. Het wordt niet vermeld in de bibliografie.

Hieronder volgt een artikel met een allesbehalve “catchy” titel, die me nochtans een uur aan het denken heeft gezet. Niet alleen omdat ik, zoals heel wat van mijn collega’s, bang was voor het writer’s block, maar ook omdat elke gekozen term verwijst naar uitvoerige debatten tussen onderzoekers wier onderzoeksobjecten bij uitstek “*whitcollar crime*”² en de daaropvolgende maatschappelijke reactie zijn. Dit artikel heeft als enige ambitie zijn titel te verantwoorden. Dat lijkt misschien niet veel, maar een groot aantal tegenstrijdige standpunten op dit specifiek onderzoeksgebied zullen daarbij onder de loep worden genomen.

De antwoorden van de Staten op de normoverschrijdende gedragingen van hun elites zijn in feite niet dubbelzinnig als men daaronder verstaat dat ze niet regelmatig zijn. De opeenvolgende onderzoeksconclusies tonen immers met een perfecte regelmaat aan dat de maatschappelijke reactie op praktijken die nochtans geregeld de normen overschrijden, zwak is. Het pionierswerk van Edwin Sutherland, “*white-collar crime*”, stelde al in 1949, na analyse van de (administratieve, burgerlijke en strafrechtelijke) vonnissen tussen 1900 en 1940 tegen de toenmalige 200 grootste Amerikaanse bedrijven, dat de maatschappelijke reactie tegen hen zwak (en slecht georganiseerd) is, zelfs wanneer ze als grote recidivisten kunnen worden bestempeld. Tot dezelfde conclusie komen alle onderzoeken die sindsdien werden uitgevoerd over de werking van de gespecialiseerde controleagentschappen (soort behandelde zaken, wijze van behandeling, ...) en over de plaats die dergelijke geschillen in het strafrecht innemen (Almond 2006 ; Cotino en Fischer 1997 ; Lascoumes 1986, 1994 ; Nagels 2013a,b ; Robert *et al.* 1994 ; Shapiro 1985 ; Scott 1989 ; Spire, 2012 ; Tillman *et al.* 1997 ; ...).

De onderzoekers zijn het er dus over eens dat de maatschappelijke reactie op witteboordcriminaliteit verschilt van die op “street crime”, op “gewone” delinquentie. Volgens sommige onderzoekers (Hirschi 1987; Kagan 1989; ...) wordt dat verklaard doordat de gedragingen die als *white-collar crime* worden beschouwd, verschillend zijn (het gaat meestal om vergissingen, onhandigheden met vaak minieme gevolgen) en het oordeel van de leken en de instellingen bijgevolg vrij mild is. Volgens andere onderzoekers (Lascoumes 2013; Nelken 2002; Snider 1990;...) is het specifieke kenmerk van “*white-collar crime*” de gedifferentieerde maatschappelijke reactie en niet het feit dat die vorm van delinquentie intrinsiek anders is.

Wat wordt er verstaan onder “maatschappelijke reactie”? Laten we dat beschouwen als “het antwoord” dat wordt gegeven op “overschrijdend gedrag”. Voordat er een reactie kan zijn, moet het gedrag eerst als een probleem worden gepercipieerd, het moet tevens kunnen worden getoetst aan rechtsnormen en, tot slot, moeten er effectieve controleprak-

2 Om misverstanden over het onderzoeksonderwerp uit de wereld te helpen, wordt « white-collar crime », hoewel de definitie ervan tot veel debatten leidt, in dit artikel omschreven als een normoverschrijdende handeling van individuen (of organisaties) die een leidende functie in een beroepsmilieu hebben (en niet van ondergeschikten), aan wie een bevoegdheid werd gedelegeerd of aan wie vertrouwen wordt geschonken om een beslissingsfunctie uit te oefenen. Die handeling overtreedt de reglementaire of juridische normen die gelden voor de uitoefening van een leidende functie in het beroepsleven. In dit artikel gebruiken we beurtelings de term « white-collar crime », WCC, witteboordcriminaliteit, delinquentie van de elites, maar de betekenis is dezelfde. Het kan bijvoorbeeld gaan om vervalsing van boekhoudkundige balansen, handelen met voorkennis, corruptie van een hoge ambtenaar, minister of volksvertegenwoordiger, overtreding van de regels inzake veiligheid en hygiëne op de werkvloer, overtreding van de concurrentieregels, ontwikkeling van fiscale en sociale spitstechnologie om te frauderen, misleidende reclame enz. Een breed spectrum gedragingen die a priori niet veel met elkaar gemeen hebben, tenzij dat de “betrokkenen” leidende functies uitoefenen in een gereguleerd beroepsmilieu en dat het wel degelijk gaat om overtredingen van normen die voor dat beroepsmilieu gelden.

tijken zijn. De maatschappelijke reactie kan dan gericht zijn tegen een aantal verschillende actoren en in mindere of meerdere mate formeel zijn. Wat de delinquentie van de elites betreft, is de verhouding tussen die twee niveaus belangrijk. Sutherland toonde al zeer duidelijk een verband aan tussen informele reactie (van de burgers) en formele reactie (van de instellingen): hij is van oordeel dat de officiële instanties belast met de sociale controle weinig geneigd zijn om delinquentie van de elites streng te vervolgen, omdat de burgers dat gedrag niet erg vinden. Omgekeerd is de publieke opinie tolerant tegenover die gedragingen, omdat ze geen krachtige maatschappelijke reactie van de instellingen uitlokken. We hebben hier dus te maken met een cirkelredenering. (Sutherland 1983 (1949): 60).

In dit artikel komen achtereenvolgens aan bod: de perceptie die de burgers van de delinquentie van de elites hebben (1), de manier waarop het thema wordt behandeld in de pers (2), de relatie tussen de elites en de wet (3), de instanties die de probleemsituaties aanpakken (4) en, tot slot, de logica die ze daarbij volgen (5). Hopelijk zullen die verschillende punten verklaren waarom de titel van het artikel tegelijk relevant en problematisch is.

1. DE BURGERS EN DELINQUENTIE VAN DE ELITES

Wat de perceptie betreft die de burgers van dat type overschrijdende gedragingen hebben, blijkt uit verschillende enquêtes bij de algemene bevolking dat de respondenten de overschrijdende gedragingen die als witteboordcriminaliteit kunnen worden beschouwd, veel sterker veroordelen dan vroeger het geval was (Cullen *et al.* 2009, Holtfreter *et al.* 2008). Die gedragingen worden echter niet als erger beschouwd dan overtredingen die traditioneel meer als “echte” delinquentie worden bestempeld, zoals diefstal, hold-ups, verkrachtelingen... Zoals voor alle gedragingen die geëvalueerd worden, geldt het volgende: hoe tastbaarder, groter en persoonlijker de schade (van een of meer concrete individuen), hoe erger ze worden beschouwd. Men moet evenwel voor ogen houden dat een aantal van de overschrijdingen door de elites geen onmiddellijk percipieerbare schade (Bisschop en Van de Walle 2013; Croall 2009; Hall 2013; Henry 2007) en zelfs abstracte schade veroorzaken, zoals bij fiscale fraude (Spires 2012). Soms wordt de ondoorzichtigheid van de overschrijdingen trouwens georganiseerd door de elites zelf (Godefroy en Lascoumes 2004; Spires 2012, 2013). Een groot aantal onderzoekers is wel van oordeel dat de sociale schade die aan dat type overschrijdende gedragingen wordt toegeschreven, veel groter is dan de schade die berokkend wordt door gewone overschrijdende gedragingen (Reiman 1998, Lee en Galey 2007; Simpson 2013). Misschien besteden de informatiebronnen waarover de burgers beschikken, hoofdzakelijk de pers, geen aandacht aan die gebeurtenissen. Dat was in ieder geval de hypothese die Sutherland aan het begin van de 20^e eeuw formuleerde.

2. DE PERS EN DE OVERTREDENDE ELITES

Sinds de crisis van 2007 heerst de indruk dat het misbruik van de elites in hun professionele activiteiten voorpaginanieuws is, terwijl dat voordien zelden het geval was. Het is misschien nog iets te vroeg om te evalueren of die intensieve aandacht van de media zal aanhouden, maar het is alvast zeker dat de media er altijd aandacht aan hebben besteed (Robert en Van Ostrive 1999). Locker en Godefroy (2006) tonen aan hoe de Engelse pers zich al in de 19^e eeuw

verontwaardigde over de hebzucht en immoraliteit van het zakenmilieu. De beruchte *Robber Barons* van het begin van de 20e eeuw werden aangeklaagd dankzij het werk van onderzoeksjournalisten. De verschillende hedendaagse politiek-financiële schandalen, die grote sociale schade hebben berokkend (verduistering van enorme geldsommen, milieu-impact, impact op de gezondheid van duizenden burgers,...), kwamen uitgebreid aan bod in de pers (Enron, Parmalat, J.P. Morgan, Elf, asbest en het bedrijf Eternit...). Na de eerste uren waarin men “moord en brand” schreeuwde, kwam al gauw een oorverdovende stilte. De complexiteit en lange afwikkeling van de zaken en de heterogeniteit van de tegenstrijdige interpretaties staan een optimale behandeling door de media in de weg. Wie heeft echt begrepen dat de zaken LuxLeaks en SwissLeaks, die onlangs in de media kwamen, in feite sterk verschillen? Het is alvast niet de algemene pers die ons dat heeft uitgelegd. Die aandacht is dus vaak van voorbijgaande aard en leidt slechts zelden tot een krachtige reactie vanwege de instellingen. Wanneer de elites geconfronteerd worden met de wet, beginnen ze immers te onderhandelen...

3. DE ELITES EN DE WETTEN

De elites hebben een bijzondere relatie met de wetten. Ze werken actief mee aan de totstandkoming ervan. Ze stellen normen op en zeker de regels die van toepassing zijn op de verschillende beroepsmilieus. Tillman (2009) toont aan dat de bedragen die voor de federale kiescampagnes werden uitgegeven door de telecommunicatiesector in de VS, zijn gestegen van 17 miljoen \$ in 1990 tot 134 miljoen \$ in 2006. Onlangs (eind mei 2015) hebben de Europese parlementsleden het plan voor de bankhervorming gelukkig verworpen in de commissie Economische en Monetaire Zaken, omdat het rapport-Likanen, dat moest dienen als uitgangspunt voor het wetsontwerp, zo gewijzigd was dat in plaats van de detailbanken en investeringsbanken te scheiden (om te voorkomen dat de verschillende Staten mastodontbanken zouden moeten herfinancieren als die na hun hachelijke speculaties failliet zouden gaan en daardoor de economieën van die landen zouden ontwrichten) en er in de uiteindelijke versie die aan de parlementsleden werd voorgelegd, geen enkele scheiding meer overbleef. Die verschuiving was het resultaat van het onophoudelijk lobbywerk van de banksector, die kan rekenen op 1700 actieve lobbyisten rond de Europese instellingen.

Zodra de wetten zijn goedgekeurd, zijn de elites ook in staat om ze in hun voordeel aan te wenden. Als Adam Smith tegen de reglementering van de markt was, was dat ook omdat hij dacht dat de dominante economische actoren daarmee hun voordeel zouden kunnen doen ten koste van de zwakkere actoren (Jesilow 1982: 322). Dat wordt immers bevestigd door de verschillende onderzoeken die sindsdien werden uitgevoerd. McBarnet (1992) toont aan hoe de elites in staat zijn om fiscale fraude om te vormen tot belastingontwijking door bijvoorbeeld een natuurlijke persoon te vervangen door een rechtspersoon, door de scheiding tussen bedrijfskapitaal en privévermogen te vervagen of door rechtstreeks akkoorden met de Staten te sluiten (Luxleaks). Ze toont onder meer aan dat de schuldigen in de zaak Enron werden vervolgd voor hun illegale activiteiten, maar niet omdat ze praktijken op het vlak van *creative compliance* hadden ontwikkeld, namelijk praktijken die in zekere zin de letter, maar niet de geest van de wet naleven (2006, 1094). Volgens haar wordt dat soort praktijken daardoor enkel aangemoedigd. Het debat over het onderscheid

tussen afwijkend en delinquent gedrag³ wordt dan een steriel debat, aangezien de elites in staat zijn om delinquent gedrag te laten doorgaan voor afwijkend gedrag door te blijven lobbyen bij de beslissende instanties of door de wetten in hun voordeel aan te wenden. Zoals Spire het stelt, “weten de dominerende partijen (...) dat een regel nooit uit zijn context mag worden gehaald en altijd voor interpretatie vatbaar is. Ze hebben de bedoeling om die interpretatiemarge zo te benutten dat hun eigen belangen er zo goed mogelijk mee gediend worden” (Spire 2013:9).

Wanneer de elites worden aangeklaagd, gebruiken ze niet alleen het recht en de procedures als rookscherm (procedurefouten zijn een grote klassieker in dit soort dossiers), maar ze controleren ook de manier waarop de gebeurtenis moet worden gepercipieerd, het etiket dat ze opgeplakt en de sanctie die ze zullen krijgen. Aangezien er volgens het strafrecht schuldig opzet vereist is - het is immers niet genoeg om te bewijzen dat het strafrecht werd overtreden, want er moet ook bewezen worden dat de ‘schuldige’ dat opzettelijk heeft gedaan - is het voor de elites vaak makkelijk om aan te voeren dat de vastgestelde tekortkomingen geen overtredingen, maar veeleer vergetelheden of vergissingen zijn (Lascoumes 2013; Nagels 2013b; Spire 2012). Ze hebben die mogelijkheid, omdat de regels die van toepassing zijn op hun specifiek geval, vaak complex en talrijk zijn en dus vatbaar voor uiteenlopende interpretaties, of omdat de organisatorische context van de bedrijven een verwatering en versnippering van de verantwoordelijkheden bevordert. Wanneer ze er niet in slagen aan te tonen dat ze “onschuldig” zijn, roepen ze met ‘herstelrituelen’⁴ (Lascoumes 2013) een paradoxale entiteit in het leven: de schuldige-onschuldige. Die rituelen minimaliseren de feiten door ze af te doen als gangbare praktijken in een beroepsmilieu of door ze te vergelijken met de grootse, buitengewone verwezenlijkingen van degene die in opspraak is gebracht. De overtreding is wel bewezen, maar wordt een banaal feit of een foutje in het parcours...

4. DIVERSITEIT VAN DE CONTROLE-INSTANTIES

De economische actoren hebben zich allang onttrokken aan de gewone rechtsregels en gespecialiseerde regels voor conflictbeslechting gepromoot. Ze staan zelf in voor de noodzakelijke regels en sancties bij niet-naleving ervan om dat proces in eigen handen te houden. Het komt dus niet zelden voor dat er in de regulerende instanties leden uit de te controleren sectoren zitten (Lascoumes 1985; Vaughan 1982). Onder die leden vindt men meestal overheidsactoren, actoren uit de gereguleerde sector en ‘deskundigen’, die vaak tot één van de overige twee groepen en zelfs tot beide hebben behoord. Spire wijst erop dat “er onder de advocaten die gespecialiseerd zijn in bijstand bij belastingcontrole, een groot aantal voormalige belastinginspecteurs zijn die naar de andere kant zijn overgelopen” (Spire 2013: 11). Die drie groepen komen terug in variabele proporties volgens het type sector en het type uitgeoefende controle. De meer officiële maatschappelijke reactie kan dus zeer uiteenlopende vormen aannemen: het gaat hier om privéinstanties, semioverheidsinstellingen, administratieve of strafrechtelijke overheidsinstanties.

³ Afwijkende gedragingen zijn « legaal », ook al kunnen ze ethisch verwerpelijk zijn, terwijl delinquent gedrag strafbaar is.

⁴ Lascoumes (2013) gebruikt het begrip ‘herstelrituelen’ in tegenstelling tot het door Garfinkel (1956) gehanteerde begrip ‘beschadigingsrituelen’ die aan de basis liggen van de stigmatisering van de overschrijders. De herstelrituelen verwijzen naar de verbale en materiële verontschuldigheden en verantwoordingen voor de strafbare gedragingen.

De officiële behandeling van de melding van overschrijdingen, namelijk de klassieke opdracht om problematische gedragingen op te sporen en door te verwijzen naar de bestraffende instanties, wat gewoonlijk het werk van de politie is, kan volledig gedelegeerd worden aan degenen die zelf moeten worden gecontroleerd. Die zelfcontrole wordt natuurlijk geregeld met normen die door de overheid zijn opgelegd, maar de doeltreffendheid ervan hangt af van de goede wil van de economische actoren zelf. De banken zijn er bijvoorbeeld toe verplicht om vermoedens van witwassen van geld te melden (Amicelle 2013, 2014a,b ; Favarel-Garrigues et al. 2009). Zowel in de overheids- als in de privébedrijven zijn er steeds meer “*Safety Staffs*”, die moeten toezien op de naleving van de veiligheidsregels door de werknemers van het bedrijf. Zowel de leden van die *Safety Staffs*, als de *compliance officers* van banken bevinden zich tegelijkertijd in een ondergeschikte positie, aangezien de personen die ze moeten controleren, tevens hun werkgevers zijn (Tombs 1993). Die zelfcontrole gaat ervan uit dat de grootste straf die een bedrijf kan krijgen, imagoschade en de gevolgen ervan zijn, wanneer het in opspraak wordt gebracht in schandalen die door ngo’s, de media of het gerecht in de openbaarheid worden gebracht.

Andere maatschappelijke reactiemechanismen bestaan in de vorm van “semioverheidsinstellingen”, namelijk instanties waarin de privé- en overheidssector samen vertegenwoordigd zijn, waar de leden uit verschillende hoeken komen. In België is de Cel voor Financiële Informatieverwerking (CFI), waar de *compliance officers* van de banken alle verdachte handelingen (van witwassen van geld) van hun cliënten moeten melden, een onafhankelijke administratieve overheid, waarin tegelijk (voormalige, toekomstige) magistraten, accountants, gedetacheerde leden van de belastingadministratie, een gedetacheerde hoge officier van de federale politie, een (voormalig, toekomstig) fiscaal advocaat enz. zitten. Die instelling moet de dossiers die ze voldoende stevig acht om tot vervolging te kunnen leiden, doorspelen aan het strafgerecht. Ter informatie, de CFI heeft in de periode 1993-2013 60.540 dossiers behandeld en er 16.004 doorverwezen naar het strafgerecht (CFI 2013, 21).

Onlangs (2013) is de algemene directie Mededinging, die volledig onder de FOD Economie ressorteerde, een onafhankelijke (Belgische) Mededingingsautoriteit geworden, omdat ze onder meer van oordeel was dat de Raad voor de Mededinging, een administratief rechtscollege, er veel te lang over deed om zich uit te spreken en volgens haar weinig opportune beslissingen nam. De Autoriteit voor Financiële Diensten en Markten (FSMA), die moet waken over de financiële markten en de door de bedrijven verstrekte informatie, is eveneens een onafhankelijke overheid. In tegenstelling tot de CFI hebben die twee overheden een uitgebreide bestraffingsbevoegdheid. Ze kunnen een beroep doen op het gerecht, maar ze kunnen ook zelf straffen opleggen wanneer ze onregelmatigheden vaststellen. De FSMA kan aldus corrigerende maatregelen opleggen, een informatiestop opleggen, de erkenning van bedrijven intrekken of administratieve boetes opleggen. In dat laatste geval moet de procedure leiden tot een dading met het betrapte bedrijf (FSMA: 21). In feite is het specifieke kenmerk van de maatschappelijke reactie op de criminaliteit van de elites in hun beroepssfeer het feit dat ze in de overgrote meerderheid van de gevallen wordt behandeld in andere kringen dan het strafgerecht (zie o.a. Acosta 1988 ; Lascoumes 1985, 1988 ; Tillman e.a. 1992 ; Spirens 2012).

Zelfs wanneer het gaat om administratieve overheidsinstanties, beschikken deze laatste over een uitgebreide beoordelingsbevoegdheid waarmee ze zelf de zaken kunnen regelen. De behandeling van “sociale fraude” door de sociale inspectie van de FOD Sociale Zekerheid is daar een goed voorbeeld van. Die inspectie heeft immers “een cel grote ondernemingen”, die zich bezighoudt met ondernemingen met meer dan 50 werknemers. In 2013 werden 12.755 vaststellingen gedaan op het vlak van de sociale zekerheid voor de hele dienst. De “cel grote ondernemingen” behandelde 11,5 % van al die vaststellingen (60 % door de “algemene cel”), waarvan 91 % leidde tot een vaststelling van overtreding (51 % door de “algemene cel”). 92 % daarvan werd gereguleerd, 8 % kreeg een verwittiging en amper 0,75 % werd doorgespeeld aan het strafrecht (10 % voor de hele dienst).

De dienst verwijst dus in totaal amper 10 % van de vastgestelde overtredingen inzake sociale zekerheid door naar het strafrecht. Dat percentage is verwaarloosbaar voor de overtredingen die door de grote bedrijven werden begaan. De meeste van die zaken worden behandeld door de administratie zelf en leiden tot een vraag om regularisatie. De bevoegdheid om de opportuniteit van vervolging te beoordelen, die normaliter aan de rechterlijke instantie is toegewezen, wordt hier uitgeoefend door een actor die optreedt voordat het strafrecht in werking kan schieten. Dat betekent evenwel niet dat het gerecht niet van essentieel belang is voor het werk van de administraties. Het is in zekere zin hun zwaard van Damocles, de instantie waarnaar ze degenen die hardleers blijken te zijn, kunnen doorverwijzen.

Het strafrecht neemt dus een zeer marginale plaats bij de behandeling van die dossiers in. Omgekeerd maken de zuiver economische en financiële geschillen dan weer een uiterst klein deel van zijn werk uit. Het strafrecht, dat de “individuele verantwoordelijkheid” centraal plaatst in het onderzoek, lijkt niet de aangewezen instantie om dat type overschrijdende gedragingen te behandelen. De juridische logica zelf lijkt de inschakeling van het strafrecht in de weg te staan. Kwalitatief onderzoek bij de correctionele rechtbanken toont aan dat de rechtbank uiteindelijk het geloofwaardigste relaas zal geloven, waarbij de geloofwaardigheid des te groter is als de verdediging van goede kwaliteit is en de beklagde een hoge functie heeft. Die twee variabelen zijn nauw verbonden met het sociaaleconomische statuut van de beklagde (Cottino en Fischer 1996).

In feite leiden de meeste onderzoeken tot de conclusie dat, wanneer het strafrecht ingeschakeld wordt voor economische en financiële criminële feiten, de beschuldigten meestal niet tot de elite behoren (Armand en Lascoumes 1977 ; Snider 1990 ; Nagels en Rea 2010). Shapiro (1985) toont aan dat de dossiers die naar het strafrecht worden verwezen, vooral dossiers zijn die niet kunnen genieten van een alternatieve legale behandeling. Het gaat er dan ook om de concrete problemen vast te stellen die de minder machtige actoren ondervinden om, enerzijds, de regels te volgen (Croall 1993) en, anderzijds, hun praktijken te verbergen voor de actoren van de sociale controle en die controle te doorstaan. Het zijn dus vooral de ‘marginale’ bedrijven, die door de actoren van de maatschappelijke reactie (administraties en strafrecht) beschouwd worden als ‘cowboys’ of “corrupt”, die strafrechtelijk vervolgd worden.

Misschien komt de maatschappelijke reactie dubbelzinnig over, omdat de antwoorden op het overschrijdend gedrag onduidelijk of tweeslachtig

zijn. Wat is het doel van de maatschappelijke reactie? Is het de bedoeling om de daders te straffen? Om de gedragingen te bestraffen? De toegebrachte schade te vergoeden? Of dat allemaal tegelijk?

5. VERSCHILLENDE ACTIELOGICA'S DIE (SOMS) MOEILIK TE COMBINEREN ZIJN

De onderzoeken naar de administratieve behandeling van de vastgestelde “onregelmatigheden” zijn het erover eens dat het helemaal niet de bedoeling is om de plegers van die feiten te “straffen”, maar om het ondernemingsleven tot de orde te roepen (Almond 2006 ; Carson 1970 ; Kagan 1989 ; Lascoumes 1988 ; Nagels 2013b ; ...). Dat betekent evenwel niet dat de doelstellingen en aangewende middelen altijd dezelfde zijn.

Volgens het te reguleren domein worden er immers ietwat verschillende logica's gevolgd die trouwens soms gecombineerd kunnen worden. Wat de fiscaliteit en de sociale zekerheid betreft, is het financiële aspect het belangrijkste en strekt de controle ertoe zoveel mogelijk geld op te brengen. De administratie evalueert haar werk (en laat zich evalueren) op basis van het aantal behandelde dossiers en het totaal van de geïnde bedragen. Een goede controle is een makkelijk uitvoerbare controle die veel geld opbrengt. Bij de tweede logica gaat het om herstel. Die vorm wordt vaak gebruikt op het gebied van leefmilieu en vervuiling (van water en bodem). Het doel bestaat erin de site te saneren en de slachtoffers eventueel te vergoeden. Het gaat er dus om het probleem op te lossen en de schade te herstellen. Tot slot is de derde logica, ditmaal van pedagogische aard, kwalitatiever en gericht op het bijsturen van het gedrag. Die vorm wordt vaak gebruikt op het vlak van hygiëne en veiligheid op het werk. De verwittiging en de verplichte inachtneming van de normen zijn krachtige wapens om de bedrijven tot de orde te roepen.

Ongeacht de gevolgde logica, is het interessant vast te stellen dat er veel dubbelzinnigheden zijn in de relaties tussen de administratieve personeelsleden en de sector die ze moeten controleren. Ze hebben behoefte aan veel samenwerking vanuit de sector om hun controletaak te kunnen vervullen. Die diensten gedragen zich dan vaak alsof ze deel uitmaken van de sector die ze moeten controleren, aangezien ze een expliciete controlefunctie uitoefenen, maar de sector ook moeten beschermen: waken over het algemeen belang en de economische activiteit beschermen tegen haar eigen ontsporingen. Ze gebruiken het strafrecht “as a tool of inspection” (Carson 1970, 393), wanneer de gecontroleerde bedrijven na lange onderhandelingen van slechte wil blijven en hun eisen niet inwilligen. De kwalificatie van een situatie als strafbaar feit is dus veeleer het gevolg van onbevredigende contacten tussen de betrokken actoren dan van een specifiek normatieve beoordeling van de feitelijke situatie. Met andere woorden, de gespecialiseerde agentschappen die over een grote regulerende bevoegdheid beschikken, verwijzen hoofdzakelijk de zaken die ze zelf niet kunnen afhandelen en niet zozeer de “ernstige” situaties, naar het strafgerecht. Als ze een dossier naar het strafgerecht verwijzen, geven ze toe dat ze in hun opdracht mislukt zijn en geven ze de controle over het dossier uit handen. Dat is één van de redenen waarom ze dan hopen dat het strafgerecht een strenge straf uitspreekt.

Het strafgerecht wil zich niet op die manier laten gebruiken. Het scheidt vaak de zaken, spreekt de beklagden vrij of spreekt een straf met uitstel uit. Er dient op gewezen te worden dat het parket, in tegenstel-

ling tot wat er gebeurd in klassieke zaken, seponeert, niet omdat het de dader niet kent, maar omdat het van oordeel is dat de doorgespeelde zaak niet de moeite loont. Wanneer het parket toch beslist om de zaak te behandelen, onderhandelt het vaak rechtstreeks met “de dader”. Dadingen zijn schering en inslag en het kan om zeer grote bedragen gaan. In de zaak van de explosie van het boorplatform in april 2010 betaalde British Petroleum 4,5 miljard \$ en pleitte schuldig aan 11 beschuldigingen van onvrijwillige doodslag en twee beschuldigingen van overtreding van milieuwetten in ruil voor verval van strafvervolgning. Dichter bij ons ging de firma Omega Diamonds in 2013 een dading van 160 miljoen € met het Antwerps parket aan in ruil voor verval van strafvervolgning. In de zeldzame gevallen waarin het parket het dossier voor de rechtbank brengt en de zaak voorkomt, wordt meestal een boete en geen gevangenisstraf opgelegd.

In feite volgt de strafrechtelijke instantie in dat soort zaken vrij vaak dezelfde regularisatielogica. Péclat (2015) toont aldus aan dat in Frankrijk het strafrecht in de zeldzame belastingdossiers die het moet behandelen, de dossiers die intussen werden geregulariseerd, onmiddellijk vrijspreekt of seponeert, ongeacht het feit dat de overtreding vastgesteld en het fraudebedrag groot is.

Het is echter niet altijd even duidelijk of die overheersende logica een afspiegeling is van de specifieke aanpak van dat soort zaken of van het onvermogen om de zaken over een andere boeg te gooien. Dit artikel kan beide standpunten ondersteunen. De titel verwijst volgens mij eveneens naar dat groot dilemma, dat eigen is aan de onderzoeken op dit gebied.

BIBLIOGRAFIE

- Acosta F. « A propos des illégalismes privilégiés. Réflexions conceptuelles et mise en contexte ». *Criminologie* 21, 1 (1988) : 7-34.
- Almond P. « An Inspector's-Eye view. The Prospective Enforcement of Work-Related Fatality Cases ». *British Journal of Criminology*, 46 (2006): 893-916.
- Amicelle A., « La lutte contre l'argent sale au sein de l'Union européenne. Analyse d'un équilibre de tensions entre l'interface de la finance et de la sécurité. » In *20 ans de lutte anti-blanchiment en Belgique. Bilan et perspectives*, dirigé par Ch-E. Clesse, C. Nagels, 149-179 (Bruxelles : Bruylant, 2014a).
- Amicelle A. « 'Deux attitudes face au monde'. La criminologie face aux illégalismes financiers », *Cultures & Conflits*, 94-96 (2014b) : 65-98.
- Amicelle A. « Gestion différentielle des illégalismes économiques et financiers », *Champ pénal*, 10 (2013).
- Armand M. F., Lascoumes P. « Malaise et occultation : perceptions et pratiques de contrôle social de la délinquance des affaires. » *Dévi-ance et Société*, 1, 2 (1977) : 135-169.
- Bisschop, L., Van de Walle, G. Environmental victimization and conflict resolution. A case study of e-waste. In *Debates in green criminology: Power, Justice and Environmental Harm*, Edited by Wyatt T., Walters R. , Westerhuis D., 34-54 (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013).
- Carson W. G. « White-collar crime and the enforcement of factory legislation », *British Journal of Criminology* 10, 4 (1970): 383-398.
- Cel voor financiële informatieverwerking, Het Witboek over zwart geld. Twintig jaar bestrijding van witwassen en financiering van terrorisme (1993-2013), CFI.
- Cottino A., FISCHER M. G. « Pourquoi l'inégalité devant la loi ? », *Dé-vice et Société*, 20, 3, (1996) : 199-214.
- Croall H., « White collar crime, consumers and victimization », *Crime, Law and Social Change*, 51 (2009): 127-146.

Croall H. « Business offenders in the criminal justice process », *Crime, Law and Social Change*, 20 (1993): 359-372.

Cullen Fr. T., Hartman J., Lero Jonson Ch., « Bad guys : Why the public supports punishing white-collar offenders », *Crime, Law and Social Change*, 51 (2009): 31-44.

Algemene Directie Sociale Inspectie, *Jaarverslag 2013*, FOD Sociale Zekerheid, www.socialsecurity.fgov.be.

Favarel-Garrigues G., Godefroy Th., Lascoumes P. *Les sentinelles de l'argent sale. Les banques aux prises avec l'anti-blanchiment*. Paris : La Découverte, 2009.

Financial Services and Markets Authority (FSMA), Voorstellingsbrochure van de Autoriteit voor financiële diensten en markten, www.fsma.be

Garfinkel H. « Conditions of successful Degradation Ceremonies ». *American Journal of Sociology*, 61, 5 (1956): 420-424.

Godefroy Th., Lascoumes P. *Le capitalisme clandestin : l'illusoire régulation des places offshore*. Paris : La Découverte, 2004.

Hall M. *Victims of environmental harm. Rights, Recognition and Redress Under National and International Law*. Oxford : Routledge, 2013.

Hirschi Tr., Gottfredson M. « Causes of White-Collar Crime. » *Criminology* 25, 4 (1987): 949-974.

Holtfreter K., Van Slyke S., Bratton J., Gertz M. « Public perceptions of white-collar crime and punishment .» *Journal of Criminal Justice* 36 (2008): 50-60.

Jesilow P. « Adam Smith and White-Collar Crime. » *Criminology* 20, 3-4 (1982): 319-328.

Kagan R. A. « Understanding Regulatory Enforcement. » *Law & Policy*, 11, 2 (1989): 89-119.

Lascoumes P. « La C.O.B. : entre magistrature économique et gestion du droit des affaires .» *Déviance et Société* 9, 1 (1985) : 1-30.

Lascoumes P. *Des erreurs, pas des fautes*. Paris : CESDIP, 1986.

- Lascoumes P. « Magistrats et délits d'affaires, enjeux professionnels et juridiques. » In *Les affaires ou l'art de l'ombre*, Paris : Le Centurion (1986) 213-230.
- Lascoumes P. « La gestion discrète des illégalismes fiscaux, une pratique administrative coupable » In *Théorie et pratique du contrôle fiscal* dirigé par Th. Lambert (Paris : Economica, 1988).
- Lascoumes P. « La gestion technocratique des risques industriels. » *L'Eco-pouvoir*, Paris : La Découverte (1994) : 138-168.
- Lascoumes P. « Elites délinquantes et résistance au stigmata. Jacques Chirac et le syndrome Téflon », *Champ Pénal* 10, 2013.
- Lee M.T., Gailey J.A. « Attributing Responsibility for Organizational Wrongdoing », In *International Handbook of White-Collar and Corporate Crime* edited by H. Pontell, G. Geis, 50-77 (New-York: Springer, 2007).
- Locker J. P., Godfrey B. « Ontological boundaries and temporal watersheds in the development of white-collar crime. » *British Journal of Criminology* 46 (2006): 976-992.
- McBarnet D. « After Enron will 'Whiter than White-collar Crime' still wash? » *British Journal of Criminology* 46 (2006): 1091-1109.
- McBarnet D. « Legitimate Rackets : Tax Evasion, Tax Avoidance, and the Boundaries of Legality. » *The Journal of Human Justice* 3, 2 (1992): 56-74.
- Nagels C. « Quand le pénal se cherche. Exemple de la réaction sociale aux irrégularités sociales commises par les grandes entreprises In *La flexibilité des sanctions*, dirigé par D. Kaminski et al., XXles Journées Juridiques Jean Dabin, 375-388 (Bruxelles : Bruylant, 2013a).
- Nagels C. « Les grandes entreprises et les instances étatiques de lutte contre la fraude sociale : le jeu du chat et de la souris. » *Champ pénal* 10, 2013b.
- Nagels C., Rea A. « De la criminalisation des travailleurs sans-papiers » *Champ pénal* 7, 2010.
- Nelken D. (2002), « White-collar crime. » In *The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford: Oxford University Press (2002) 844-877.

- Péclat M. *Représentations de la déviance fiscale en France. Du consentement sous contrôle à la concertation citoyenne*, Thèse de doctorat en sciences politiques, Université de Versailles-Saint-Quentin-en-Yvelines, 2015.
- Reiman J. *The Rich Get Richer and the Poor Get Prison : Ideology, Class and Criminal Justice*, Boston: Allyn and Bacon, 1998.
- Robert Ph. et al. *Les comptes du crime. Les délinquances en France et leurs mesures*, Paris : L'Harmattan, 1994.
- Robert, Ph., Van Oustrive, L. *Crime et justice En Europe depuis 1990. État des recherches, évaluation et recommandations*, Paris : L'Harmattan, 1999.
- Scott D. W. « Policing Corporate Collision. » *Criminology* 27 (1989): 559-587.
- Shapiro S. « The Road Not Taken: The Elusive Path to Criminal Prosecution for White-Collar Offenders. » *Law & Society* 19, 2 (1985): 179-218.
- Snider L. « Co-operative Models and Corporate Crime : Panacea or Cop-Out? » *Crime & Delinquency* 36 (1990): 373-390.
- Spire A. « Pour une approche sociologique de la délinquance en col blanc. » *Champ pénal* 10, 2013.
- Spire A. *Faibles et puissants face à l'impôt*, Paris : Raisons d'agir, 2012.
- Sutherland E. (1949), *White Collar Crime. The uncut version*, 1983, New Haven, London, Yale University Press.
- Tillman R., Calavita K., Pontell H. « Criminalizing white-collar misconduct », *Crime, Law and Social Change*, 26 (1997): 53-76.
- Tillman R., Pontell H. « Is justice 'collar-blind'? : punishing Medicaid provider fraud. » *Criminology*, 30, 4 (1992): 547-573.
- Tombs S. « Stemming the Flow of Blood ? The illusion of self-regulation », *The Journal of Human Justice* 3, 2 (1993): 75-92.
- Vaughan D. (1982), « Toward Understanding Unlawful Organizational Behavior », reprinted *In Crimes of Privilege. Readings in White-Collar Crime*, directed by N. Shover, J.P. Wright 313-329 (New-York, Oxford: University Press 2001).